

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The adoption of sound change : synchronic and diachronic processing of regional variation in Dutch

Voeten, C.C.

Citation

Voeten, C. C. (2020, October 13). *The adoption of sound change : synchronic and diachronic processing of regional variation in Dutch*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/137723>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/137723>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/137723> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Voeten, C.C.

Title: The adoption of sound change : synchronic and diachronic processing of regional variation in Dutch

Issue Date: 2020-10-13

Samenvatting in het Nederlands

Dit proefschrift heeft als doel te beschrijven hoe klankveranderingen worden overgenomen door sprekers en luisteraars, en welke factoren daar invloed op hebben. Dit wordt bestudeerd aan de hand van de “Polderverschuiving”: een klinkerverschuiving die vandaag de dag gaande is in het Nederlands, die bestaat uit vier onderling-verwante klankveranderingen. Dit zijn (1) de diftongering van de lange middenvocalen /e:,ø:,o:/, (2) de verlaging van /ei,œy,ɔu/, (3) de blokkering van diftongering voor coda /l/, en (4) de vocalisering van coda /l/. Het proefschrift bestudeert deze veranderingen door meerdere deelgebieden van de taalwetenschap met elkaar te verbinden, namelijk de historische fonologie (wat weten we over patronen van klankveranderingen in het algemeen?), de sociofonetiek (welke hedendaagse variatie en verandering speelt er rondom de Polderverschuiving?), de psycholinguïstiek en neurolinguïstiek (hoe raakt synchrone variatie verankerd in het taalsysteem van een individu?), en de kwantitatieve taalwetenschap (hoe kunnen ontwikkelingen in statistische methodologie taalkundige problemen inzichtelijker maken?). Met uitzondering van laatstgenoemde staan deze deelgebieden momenteel op gespannen voet met elkaar. Psycho- en neurolinguïstisch onderzoek toont consequent aan dat sprekers en luisteraars zeer goed in staat zijn om te compenseren voor variatie in de uitspraak, terwijl de historisch-fonologische literatuur het er juist nagenoeg over eens is dat uitspraakpatronen veranderen omdat sprekers niet goed kunnen compenseren voor zulke variatie. De sociolinguïstische literatuur neemt op zijn beurt aan dat sprekers en luisteraars zich bovendien uitermate bewust zijn van verschillen in de uitspraak, en zich actief aanpassen, hetgeen uiteindelijk tot individuele verandering op de lange termijn zou moeten leiden. De kernvraag van dit proefschrift is hoe deze tegenstrijdige opvattingen van verschillende deelgebieden van de taalwetenschap met elkaar verenigd kunnen worden.

De verschillende hoofdstukken van het proefschrift hebben betrekking op

verschillende aspecten van de onderzoeksvraag. Hoofdstuk 2 beantwoordt de eerste deelvraag: wat is de synchrone geografische verspreiding van de Polderverschuiving? Deze vraag wordt onderzocht door de bestudering van een omvattend corpus genaamd het "lerarencorpus". Dit corpus levert synchrone metingen van het gesproken Nederlands in vier representatieve gebieden in Nederland en vier in Vlaanderen. Een moderne statistische analyse van de data in het corpus levert een helder beeld op van de hedendaagse variatie in de Polderverschuiving: in Nederland heeft de gehele verschuiving zich zo goed als voltrokken, en in Vlaanderen is hier zo goed als geen sprake van. Hiernaast laat hoofdstuk 2 zien dat het mogelijk is om de vier veranderingen te kwalificeren volgens de vier grote typen klankveranderingen (fonetisch gradueel of abrupt en lexicaal gradueel of abrupt). Op basis hiervan laat hoofdstuk 2 zien dat de veranderingen in de Polderverschuiving inderdaad onderling verwant zijn, maar ook van elkaar verschillen: de fonetische veranderingen (veranderingen 1 en 2) lijken Neogrammariaans, maar de fonologische conditionering (verandering 3) lijkt eerder gebaseerd op *exemplars*. Voor verandering 4 zijn de data ontoereikend voor een duidelijke conclusie.

Het belangrijkste resultaat uit hoofdstuk 2 is dat er inderdaad sprake is van een klinkerverschuiving, die zowel grammaticaal (afhankelijk van een aldan-niet-volgende coda /l/) als geografisch (Nederland tegenover Vlaanderen) geconditioneerd is. De overige hoofdstukken in het proefschrift onderzoeken hoe dit zo heeft kunnen komen. Dit wordt gedaan door middel van longitudinale psycholinguïstische experimenten onder *sociolinguïstische migranten*: Vlamingen die na de adolescentie naar Nederland verhuisd zijn. De deelvraag in hoofdstuk 3 is: nemen zij de Polderverschuiving over? Het hoofdstuk onderzoekt de relatie tussen fonetische accommodatie op de korte termijn en klankverandering op de lange termijn door tien sociolinguïstische migranten negen maanden te volgen. De resultaten van de experimenten bieden geen evidentie dat deze proefpersonen zich aanpassen aan de veranderingen in de Polderverschuiving in hun productie of in hun perceptie. Deze bevindingen suggereren, in tegenstelling tot eerdere literatuur, dat er een fundamenteel verschil is tussen accommodatie op de korte termijn en op de lange termijn.

Er zijn meerdere redenen denkbaar waarom er in hoofdstuk 3 geen evidentie is gevonden dat de sociolinguïstische migranten zich hebben aangepast aan de Polderverschuiving. Zo is het mogelijk dat negen maanden niet genoeg tijd is om veranderingen door te voeren, of zou het kunnen dat de proefpersonen zich simpelweg niet wilden aanpassen. Hoofdstuk 4 onderzoekt de verschillende mogelijkheden nader: wat is het tijdspad van de overname van klankveranderingen door volwassenen, en wat zijn de bijdragen van perceptie en productie daaraan? Hoofdstuk 4 onderzoekt deze deelvraag door dezelfde experimenten als in hoofdstuk 3 in te zetten, maar in een veel grotere steekproef over veel meer tijd. De opzet van dit experiment is noodzakelijkerwijs cross-

sectioneel, en het experiment maakt dan ook gebruik van twee grote Nederlandse en Vlaamse controlegroepen. De resultaten laten zien dat van achttien sociolinguïstische migranten die al tientallen jaren in Nederland wonen, tien zich zodanig hebben aangepast dat ze in een clusteranalyse bij de Nederlanders worden geïnclassificeerd, en de acht anderen niet. Dit resultaat suggereert dat de reden dat er in hoofdstuk 3 geen aanpassing gevonden is, is dat negen maanden gewoonweg onvoldoende tijd is om een klankverandering over te nemen. Er blijkt ook een betekenisvol verschil te zijn tussen perceptie en productie: waar er in de productie evidentie is dat de sociolinguïstische migranten zodanig heterogeen zijn dat een analyse op groepsniveau misleidend zou zijn, is er in de perceptie juist evidentie dat de groep homogeen is. Wel is het zo dat sommige van de individuele verschillen in perceptie significant correleren met de individuele verschillen in productie.

De laatste deelvraag in dit proefschrift gaat over de neurolinguïstische verwerking van de Polderverschuiving: is er ook verandering in het brein te zien van sociolinguïstische migranten? Hoofdstuk 5 beslecht een oud debat in de klankveranderingsliteratuur, namelijk of klankverandering te wijten is aan verschillen in *perceptie* of aan verschillen in *representatie* van spraakklanken. Dit wordt uitgezocht aan de hand van een EEG-taak, die laat zien of proefpersonen de gediftongeerde en de niet-gediftongeerde varianten van de bij-de-Polderverschuiving-betrokken klanken van elkaar kunnen onderscheiden. Tevens wordt er een controleconditie getoetst waarvan bekend is dat er grote verschillen in (sociolinguïstische) interpretatie spelen: de Gooische /r/. De proefpersonen zijn gelijk aan die in hoofdstuk 3. De resultaten van hoofdstuk 5 laten zien dat de sociolinguïstische migranten geen enkel probleem hebben de "nieuwe" klanken te horen, en er zelfs gevoeliger voor zijn dan de Nederlandse controlegroep. Dit verschil is vier maanden later echter verdwenen, wat laat zien dat de sociolinguïstische migranten de Polderverschuiving in die tijd zijn begonnen te leren. Bij de Gooische /r/ wordt een aanhoudend verschil tussen de groepen gevonden in de locatie in het brein waar de getilde [ʀ] en de glijdende [ɹ] van elkaar onderscheiden worden: de sociolinguïstische migranten rekruteren andere hersengebieden dan de controlegroep. Dit wordt geïnterpreteerd als evidentie dat de Gooische /r/ voor hen minder de aandacht trekt. Beide bevindingen samen bieden evidentie dat klankverandering te wijten moet zijn aan het *interpretatie*proces, en niet aan het *perceptie*proces.

Hoofdstuk 6 biedt een tweede perspectief op de rol van het brein bij klankveranderingsprocessen. Dit hoofdstuk biedt empirisch bewijs voor het *on-line* verschil tussen compensatie voor fonologische variatie enerzijds, en acceptatie ervan anderzijds, door middel van een exploratieve EEG-studie op dezelfde groep sociolinguïstische migranten. De resultaten laten effecten zien die interessant kunnen zijn voor fonologen in het algemeen, maar die niet direct betrekking hebben op de Polderverschuiving. Er wordt een algemeen N400-effect ge-

vonden van spraak met een regionaal accent, maar in de omgekeerde richting van eerder onderzoek: de sociolinguïstische migranten hebben *kleinere* N400-effecten wanneer ze naar Nederlandse spraak uit Nederland luisteren. In een controleconditie waarin /ε/ wordt uitgesproken als [ε:] wordt bovendien een P600-effect gevonden, maar alleen in de Nederlandse controlegroep. Deze controleconditie was de enige conditie waarin er sprake was van een *fonemische* schending. De P600-bevinding in alleen deze conditie in alleen deze groep biedt verduidelijking aan het kleine hoekje van de wetenschappelijke literatuur dat eerder fonologische P600's gevonden heeft, door aanvullend inzicht te geven in het type schendingen waarin deze wel en niet gevonden kunnen worden.